

Enige detailkritische opmerkingen mogen hier niet ontbreken. Terecht wijst Gooszen op een overmatig optimisme mijnerzijds over de bruikbaarheid van de vroege cijfers over de inheemse bevolking in dé Buitengewesten (74). Ze gaat daarbij echter voorbij aan mijn naderhand verschenen reconstructie van de betreffende bevolkingsaantallen waarbij ik me nota bene liet inspireren juist door het mede door haar verzorgde deel in de *Changing economy-reeks 1*. Voorts maakt ze bezwaar tegen mijn economische indeling van Sumatra en pleit ze voor een apart cluster bestaande uit Bengkalis-Riau-Jambi (168-169). Dit is op zich een zinnig voorstel maar moeilijk te realiseren aangezien Bengkalis geen aparte eenheid vormt in de handelsstatistieken, mijn belangrijkste bron. Overigens wordt in dit verband het cluster Aceh-Tapanuli-West Sumatra-Bengkulu door mij niet de 'noordwestkust' van Sumatra genoemd, zoals Gooszen stelt! Tenslotte valt het op dat de auteur de artikelen van de Australische geografie Lesley Potter over de migratie uit de Hulu Sungai (Zuidoost-Bomeo) niet vermeldt terwijl dit een van haar meest interessante *case studies* betreft.

Deze kritische kanttekeningen doen niet af aan de waardering waarmee ik deze recensie graag zou willen besluiten. De auteur verdient lof voor de nauwgezette wijze waarop de weerbarstige informatie over de bevolkingsontwikkeling van Nederlands-Indië is bijeengebracht en geïnterpreteerd. Haar proefschrift zal zeker geregeld worden geraadpleegd door beoefenaren van de sociaal-economische geschiedenis van Nederlands-Indië. Het boek bevat talrijke aanknopingspunten voor nieuw onderzoek. Het beoogt niet het laatste woord te zijn en is dat ook niet. Dé geschiedenis van de bevolking in Nederlands-Indië moet nog geschreven worden.

J. Thomas Lindblad

1 J. Th. Lindblad, 'Economic growth in the outer Islands, 1910-1940', in: J. Th. Lindblad, ed., *New challenges in the modern economic history of Indonesia* (Leiden, 1993) 233-263, in het bijzonder 245-246, 251-252.

J. Buch, *A century of architecture in the Netherlands 1880-1990* (Rotterdam: NAI publishers, 1994, 414 biz., f85,-, ISBN 90 72469 52 6).

Docenten aan universiteiten en academies van bouwkunst worden al jaren geconfronteerd met het ontbreken van bruikbare overzichten van de twintigste-eeuwse architectuur, internationaal en nationaal. Het meest recente overzicht van de Nederlandse architectuur dateert uit 1978. Getuige het voorwoord kiest Buch als doelgroep studenten, architecten en de geïnteresseerde leek. Hij wil derhalve de geschetste leemte vullen. De inhoudelijke opzet van het boek komt sterk overeen met oudere overzichten. De twintigste-eeuwse architectuur vindt haar voorlopers in het werk van Cuypers, Lauweriks, De Bazel, Kromhout en bovenal Berlage, die ook nu weer omnipresent is met onder meer de Koopmansbeurs en het plan-Zuid in Amsterdam. Berlage wordt geportretteerd als aanstichter van zowel de Amsterdamse School als avantgardistische stromingen zoals De Stijl en het Nieuwe Bouwen. Als laatste onderdeel van het interbellum behandelt Buch de architectuur zonder avantgardistische pretenties onder de veelzeggende hoofdstuktitel 'De niet-bekeerden: beperkt régionalisme en vroeg postmodernisme'. In het naoorlogse deel komen de wederopbouwarchitectuur en de oppositie tegen de verstarde opvattingen van de de nestoren van het Nieuwe Bouwen ter sprake. Hier krijgt het late werk van Rietveld en het oeuvre van Van den Broek en Bakema, Constant Nieuwenhuis en Aldo van Eyck gestalte. De slothoofdstukken gaan in op de roerige jaren zestig en zeventig met de rellen in de

Nieuwmarktbuurt en de stadsvernieuwingsarchitectuur van de zogenaamde structuralisten Bosch en Van Eyck, Hertzberger, Blom en Habraken. Het boek eindigt met een caleidoscopisch beeld van de meest recente stromingen.

Het overzicht van Buch toont zo veel gebreken dat studenten en architecten er weinig van opsteken, terwijl de geïnteresseerde leek zich bij de neus genomen zal voelen. Om vier redenen is het boek onverteerbaar: onzorgvuldigheid in de weergave van feiten (met als dieptepunt de rommelige bibliografie), een magere en weinig systematische analyse, een gebrekkige context en een vooringenomenheid ten opzichte van bepaalde architectuurstromingen. Betreurenswaardig is de eenzijdige aandacht voor de vormgeving in de zin van een oppervlakkige vergelijking van gebouwen en gebouwdelen die een zekere uiterlijke overeenkomst vertonen. Verder dan de observatie dat het ene gebouw aan het andere doet denken komt Buch meestal niet. Opmerkingen als 'Er ligt een zweem van Mackintosh over dit plan...' helpen de lezer niet echt verder. De algemene culturele inbedding die Buch aan de Nederlandse architectuur geeft, heeft een hoog leutercentage en hangt van stereotypen, speculaties en insinuaties aan elkaar die een beter begrip van de architectuur zelf verhinderen. Wat te denken van de volgende zinsnede: 'Later kon de Delftse School onder leiding van M. J. Granpré Molière veel macht krijgen omdat men als katholiek niet langer in de minderheid was'. Zelfs de meest basale gegevens in zo'n bewering — wie, wat, waar—ontbreken, terwijl de bewering zelf zeer discutabel is. Talrijke zinnen zijn ook onbegrijpelijk of ronduit gebakken lucht: 'Ook Cuypers was geïnteresseerd in eerlijke baksteenconstructies waarbij de gevels de plattegrond omsluiten en het resultaat een echte driedimensionale compositie in metselwerk is'.

Ondanks deze kritiekpunten is de tekst over de vooroorlogse architectuur niet echt onleesbaar. Het na-oorlogse deel is extreem schetsmatig en weinig aangepast aan de huidige stand van de wetenschap. Maar vooral de preoccupatie van de auteur met de historische avant-gardes is ronduit hinderlijk. Buch denkt nog in onwrikbare termen van progressief en conservatief. De architectuur van het Nieuwe Bouwen en de voorlopers daarvan wordt positief, de Delftse School negatief afgeschilderd. Het traditionalisme, nota bene de hoofdstroom van de Nederlandse architectuur in het interbellum, krijgt niet alleen een marginale plaats in het boek, maar ondergaat ook een volkomen karikaturale bejegening. Deze simplistische denkwijze, waarbij talrijke gebouwen zonder enige uitleg etiketten als 'voortuitstrevend' en 'modern uitziend' krijgen opgeplakt, wordt zelfs in architectenkringen niet meer geloofd. In architectuurhistorische kring behoort deze vooringenomenheid al lang tot het verleden. Kortom, twintig jaar geleden zou dit boek een aanwinst zijn geweest.

Tenslotte nog een opmerking over het illustratiemateriaal. Het is niet slechts hinderlijk dat de auteur talloze (vaak minder bekende) gebouwen opsomt en e maar verwijst zonder dat ze in het boek zijn opgenomen; erger is de keuze om uitsluitend gevels (en een enkel interieur) af te beelden en plattegronden en opstanden te weren. Voor studenten en architecten is het ontbreken ervan ronduit een gemis. Bij de geïnteresseerde leek wordt allicht het vooroordeel van de geveltoerist bevestigd dat architectuur slechts buitenkant, een cosmetische laag is.

Koos Bosma

H. van Bergeijk, *Willem Marinus Dudok. Architect-stedebouwkundige 1884-1974* (Dissertatie Groningen 1995; Naarden: V+K publishing, Wormer: Inmerc, 1995, 343 blz., f159,90, ISBN 90 6611 144 5).

Nadat enige jaren geleden een boek verscheen over het complete werk van de architect Berlage,